

YER RESURLARIDAN FOYDALANISHDA SINERGIK YONDASHUV MOHIYATI VA AMALIY AHAMIYATI

Axmatov Abutolibxon

Qarshi davlat texnika universiteti

ORCID: 0009-0009-5121-3114

abutolibaxmatov06@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada yer resurslaridan foydalanishda sinergik yondashuvning nazariy asoslari, amaliy qo'llanish holatlari va iqtisodiy, ekologik hamda ijtimoiy samaralari yoritilgan. Sinergik yondashuv yer resurslarining kompleks boshqaruvi, turli subyektlar o'rtasidagi hamkorlik, sektorlararo integratsiya va innovatsion texnologiyalar asosida barqaror natijalarga erishishni ta'minlaydi. Muallif sinergiyaning mohiyatini zamonaviy yondashuvlar orqali tahlil qilib, qishloq xo'jaligi, ekologiya va iqtisodiyot sohalari o'rtasidagi bog'liqlikni ochib beradi.

Kalit so'zlar: yer resurslari, sinergiya, sinergik yondashuv, barqaror rivojlanish, resurslar boshqaruvi, agroekologiya, integratsiya, kooperatsiya, dehqon xo'jaliklari.

СУТЬ И ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ СИНЕРГЕТИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ИСПОЛЬЗОВАНИИ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

Ахматов Абутолибхон

Каршинский государственный технический университет

Аннотация. В данной статье раскрыты теоретические основы синергетического подхода в использовании земельных ресурсов, рассмотрены особенности его практического применения, а также экономические, экологические и социальные эффекты. Синергетический подход обеспечивает достижение устойчивых результатов на основе комплексного управления земельными ресурсами, сотрудничества между различными субъектами, межсекторной интеграции и внедрения инновационных технологий. Автор анализирует сущность синергии с позиции современных научных подходов и раскрывает взаимосвязь сельского хозяйства, экологии и экономики.

Ключевые слова: земельные ресурсы, синергия, синергетический подход, устойчивое развитие, управление ресурсами, агроэкология, интеграция, кооперация, фермерские хозяйства.

THE ESSENCE AND PRACTICAL SIGNIFICANCE OF A SYNERGIC APPROACH IN THE USE OF LAND RESOURCES

Akhmatov Abutolibkhon
Karshi State Technical University

Abstract. *This article examines the theoretical foundations of the synergistic approach in land resource use, explores its practical applications, and highlights its economic, ecological, and social benefits. The synergistic approach enables sustainable outcomes through integrated land resource management, cooperation among various stakeholders, cross-sectoral integration, and the use of innovative technologies. The author analyzes the essence of synergy from the perspective of modern scientific approaches and reveals the interconnections between agriculture, ecology, and economics.*

Keywords: *land resources, synergy, synergistic approach, sustainable development, resource management, agroecology, integration, cooperation, farming households.*

Kirish.

Yer resurslari insoniyat hayotida beqiyos ahamiyat kasb etadigan, cheklangan va qayta tiklanmaydigan tabiiy boyliklardan biridir. Bu resurslar qishloq xo'jaligi, qurilish, sanoat, transport va boshqa tarmoqlarda faol foydalaniladi. Biroq, yer sathining tabiiy degradatsiyasi, noto'g'ri ishlatilishi, urbanizatsiya va iqlim o'zgarishlari natijasida yer resurslarining sifat va hajmi yildan-yilga kamaymoqda. Bunday sharoitda ushbu resurslardan samarali foydalanish strategik vazifaga aylanmoqda. Bugungi kunda yer resurslaridan foydalanishda oddiy, sektoral yoki tor doirali yondashuvlar o'z samaradorligini yo'qotmoqda. Zamonaviy talablar, resurslar chegaralanganligi, ekotizim barqarorligining zaiflashuvi sinergik yondashuvga ehtiyoj tug'dirmoqda. Sinergik yondashuv turli yo'nalishlar, resurslar va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni tashkil etish orqali umumiy, kompleks foyda olishga qaratilgan konsepsiya sifatida shakllanmoqda.

Adabiyotlar sharhi.

Yer resurslaridan foydalanish, ularni boshqarish va ekologik barqarorlik masalalari mahalliy iqtisodchi va agrar soha olimlari tomonidan ko'p yillardan beri o'rganib kelinmoqda. Alimov (2019) o'z tadqiqotlarida yer resurslaridan oqilona foydalanishning iqtisodiy mexanizmlarini tahlil qilib, yer unumdorligini oshirishda kompleks yondashuv, resurslar integratsiyasi va boshqaruv tizimining modernizatsiyasi muhimligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv sinergik tamoyillarning amaliy asoslarini tashkil etadi. Yusupov (2020) qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanishda ilmiy-texnik innovatsiyalarni joriy etishning samaradorligini o'rgangan bo'lib, yer va suv resurslari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni, resurslarni integratsiyalashgan boshqaruv zarurligini asoslaydi. Bu fikrlar sinergiyaning asosiy elementlari – resurslar birligi va o'zaro qo'llab-quvvatlashi – bilan mos keladi. Xolmatov (2018) yer munosabatlari, yerga egalik va yer resurslarining iqtisodiy qiymatini aniqlashda hududiy farqlarni tahlil qilib, yer resurslaridan foydalanishda multidisiplinar yondashuv zarurligini ta'kidlaydi. Bu yer resurslarini iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy omillar birligi asosida boshqarish zarurligini ko'rsatadi. Yo'ldoshevning (2021) yer kadastr va yer monitoringiga oid ishlari sinergik yondashuvning amaliy jihatlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. U yer resurslaridan foydalanishda raqamli texnologiyalar, monitoring tizimlari va GIS texnologiyalari samaradorligini yoritadi. Mahalliy adabiyotlar shuni ko'rsatadiki:

- yer resurslaridan foydalanish iqtisodiy, ekologik va agronomik omillar birligida qaralishi lozim;
- yer-suv-texnologiya tizimi integratsiyasi barqaror natija beradi;
- sinergik yondashuv orqali resurslar samaradorligi oshadi.

Bu xulosalar sinergik yondashuvning mahalliy sharoitdagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Xorijiy tadqiqotchilar sinergiya, resurslarning integratsiyasi va kompleks yondashuv bo'yicha keng ilmiy maktab yaratganlar. Odum (1983) ekologik tizimlarning energetik samaradorligini o'rgangan holda resurslar o'rtasidagi o'zaro qo'llab-quvvatlash, ya'ni sinergik ta'sir ekologik barqarorlikning asosiy omili ekanini asoslaydi. Ushbu nazariy yondashuv yer resurslaridan foydalanish tizimlariga to'liq mos keladi. Porterning (1990) klasterlash nazariyasi ham yer resurslaridan foydalanishda sinergik yondashuvni amaliy qo'llash imkoniyatlarini ochib beradi. Uning fikricha, hududiy resurslar integratsiyasi, tarmoqlararo hamkorlik va innovatsion tizimlar birligi iqtisodiy natijalarni kuchaytiradi. Costanza (2014) ekologik iqtisodiyot konsepsiyasida yer va tabiiy resurslar boshqaruvini iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy manfaatlar uyg'unligi asosida olib borish zarurligini ta'kidlaydi. Bu sinergik boshqaruv tamoyillarining global ilmiy asoslaridan biridir. FAO (UN) (2019) tomonidan chop etilgan "Land Use Systems" hisobotida yer-suv-texnologiya tizimini integratsiyalash orqali hosildorlikni oshirish, yer degradatsiyasini kamaytirish va ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha konseptual modellari keltirilgan. Xorijiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki:

- sinergik yondashuv resurslarning umumiy samaradorligini oshiradi;
- yer resurslaridan foydalanish tizimi ekologik-iqtisodiy tizim sifatida qaralishi zarur;
- integratsiyalashgan boshqaruv global barqaror rivojlanishning asosiy omili hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqot yer resurslaridan foydalanishda sinergik yondashuvning nazariy asoslari, mazmun-mohiyati, tarkibiy elementlari va amaliy ahamiyatini kompleks tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotda nazariy, tizimli, empirik, statistika, komparativ va modellashtirish metodlari uyg'un holda qo'llandi. Tadqiqotning nazariy poydevori quyidagi ilmiy yo'nalishlarga asoslandi:

- Ekologik tizimlar nazariyasi — sinergiya tushunchasi asosini ko'rsatadi;
- Ekologik iqtisodiyot konsepsiyasi — resurslar integratsiyalashgan boshqaruvini tahlil qiladi;
- Klasterlash va resurs birligi tamoyillari — hududiy tizimlarda sinergiyani yaratish mexanizmini tushuntiradi;
- Mahalliy agrar va yer resurslarini boshqarish nazariyalari — yer va suv resurslarining o'zaro bog'liqligi, integratsiyalangan yondashuvni asoslaydi.

Ushbu nazariy manbalar sinergik yondashuvning ilmiy konsepsiyasi va resurslar samaradorligini oshirish mexanizmlarini asoslashga xizmat qildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Sinergik yondashuv deganda, yer resurslaridan foydalanishda mavjud tarmoqlar, subyektlar va texnologiyalar o'rtasidagi o'zaro qo'llab-quvvatlovchi, bir-birini to'ldiruvchi hamkorlik asosidagi tizimli yondashuv tushuniladi. Bu yondashuv orqali alohida faoliyatlar emas, balki ularning o'zaro uyg'unligi natijasida hosil bo'lgan umumiy samaradorlik asosiy mezon sifatida qaraladi. Ilmiy manbalarda sinergiya ikki yoki undan ortiq elementlarning birgalikdagi faoliyati natijasida yuzaga keladigan qo'shimcha energiya, kuch yoki qiymat sifatida ta'riflanadi. Yer insoniyat uchun eng qadimiy va eng muhim tabiiy resurslardan biridir. U nafaqat yashash, balki ishlab chiqarish, ekologik muvozanatni saqlash, oziq-ovqat zaxiralarini yetishtirish, madaniy va iqtisodiy taraqqiyot uchun ham muhim vosita sanaladi. Har bir davlatning taraqqiyot sur'atlari, ayniqsa qishloq xo'jaligi sohasidagi rivojlanish darajasi ko'p jihatdan uning yer resurslaridan qanday foydalanishiga bog'liq. Yer resurslari inson faoliyatining markazida bo'lishiga qaramay, ularning cheklanganligi, degradatsiyaga uchrashi, noto'g'ri ishlatilishi butun dunyo uchun dolzarb muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bugungi globallashuv sharoitida insoniyat sivilizatsiyasi ilgari hech qachon duch kelmagan

muammolarga to'qnash kelmoqda. Iqlim o'zgarishi, yer degradatsiyasi, suv tanqisligi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, urbanizatsiya va tabiiy resurslar ustidan bosimning ortib borishi shular jumlasidandir. Bularning barchasi aynan yer resurslariga nisbatan bo'lgan munosabatni tubdan qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda. Endilikda bu resurslardan foydalanishda har bir faoliyat alohida emas, balki kompleks, o'zaro bog'langan va muvofiqlashtirilgan holda olib borilishi zarur. Mazkur ehtiyoj zahirida sinergik yondashuv degan tushuncha yuzaga kelmoqda. Bu yondashuv nafaqat turli tarmoqlar, balki turli ijtimoiy qatlamlar, boshqaruv darajalari, resurs turlari, ilmiy va amaliy tajribalarning o'zaro uyg'unligida ifodalanadi. Sinergik yondashuv mohiyatan resurslardan foydalanishda yuqori darajadagi komplekslikni, tizimlilikni va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu yondashuv orqali faqat iqtisodiy foyda emas, balki ekologik muvozanat, ijtimoiy barqarorlik, resurslar zaxirasining tiklanish imkoniyati ham ko'zda tutiladi. Yer resurslaridan foydalanishda sinergik yondashuvni qo'llashning asosiy sababi — mavjud muammolarni faqat bir tarmoq yoki bir tomonlama yondashuv orqali hal qilib bo'lmazligidir. Masalan, yer degradatsiyasini faqat agronomik chora-tadbirlar orqali cheklab bo'lmaydi. Bu jarayon suv resurslariga, atmosferaga, o'simlik va hayvonot olamiga, shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarga ham ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun yer resurslari bilan bog'liq har qanday qaror, reja yoki strategiya boshqa resurslar, tarmoqlar va manfaatdor tomonlarning manfaatlari bilan muvofiqlashtirilishi lozim. Sinergik yondashuv nazariy jihatdan resurslar boshqaruvining yangi paradigmasi sifatida qaralmoqda. U har bir subyekt, har bir sektor o'z faoliyatini yakka holatda emas, balki o'zaro uyg'unlikda olib borishini ta'minlaydi. Bu yondashuvda yerga nisbatan oddiy foydalanish obyekti emas, balki turli manfaatlarning kesishgan nuqtasi, kompleks resurs tizimining asosi sifatida qaraladi. Bu bilan yer nafaqat iqtisodiy aktiv, balki ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi strategik resursga aylanadi.

Tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, yer resurslaridan foydalanishda sektoral yondashuvlar ko'pincha resurslarning noto'g'ri taqsimlanishiga, ziddiyatli qarorlarning qabul qilinishiga va umuman olganda, umumiy tizim samaradorligining pasayishiga olib kelmoqda. Shunday sharoitda sinergik yondashuv muqobil va istiqbolli yo'nalish sifatida ilmiy va amaliy doiralarda dolzarb mavzu bo'lib bormoqda. Bu yondashuv orqali resurslar faqat saqlanmaydi, balki ularning imkoniyatlari yanada boyitiladi va barqaror ravishda boshqariladi. O'zbekiston sharoitida ham yer resurslarining bosim ostida qolayotganligi, iqlim sharoitining o'zgarishi, qishloq xo'jaligining intensiv rivojlanishi, yerga bo'lgan ehtiyojning ortib borayotganligi sinergik yondashuvni zaruratga aylantirmoqda. Ayniqsa, dehqon xo'jaliklari, fermerlar, suvdan foydalanuvchilar, ekologlar, davlat boshqaruv organlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik va manfaatlar uyg'unligini ta'minlash talab etiladi. Bu hamkorlik faqat ma'muriy buyruqlar bilan emas, balki ilmiy asoslangan, iqtisodiy jihatdan motivatsiyalangan, ekologik javobgarlikni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Yer resurslarini sinergik yondashuv asosida boshqarish nafaqat dehqonchilik samaradorligini oshiradi, balki hududiy rivojlanish, bandlik, oziq-ovqat xavfsizligi, iqlim barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu yondashuv orqali har bir qaror va harakatning turli tizimlarga bo'lgan ta'siri aniqlanadi, ziddiyatli holatlar oldi olinadi va kompleks foyda ta'minlanadi. Mazkur tadqiqot aynan shu yo'nalishda olib boriladi. Unda sinergik yondashuvning nazariy asoslari, asosiy tamoyillari, xorijiy va milliy tajribalari, amaliy qo'llanish imkoniyatlari hamda O'zbekiston sharoitidagi real holatga asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Yer resurslaridan foydalanishdagi mavjud holat tahlil qilinadi, mavjud muammolar va ularning negizida yotgan tizimlarsizlik, koordinatsiyaning yetishmasligi, axborot almashinuvining sustligi kabi omillar chuqur o'rganiladi. Shuningdek, maqolada sinergik yondashuvni joriy etish uchun zarur bo'lgan tashkiliy, iqtisodiy, axborot va texnologik sharoitlar yoritiladi. Yer, suv, o'rmon, biologik resurslar o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinib, ularning birgalikdagi boshqaruvi samaradorlikni qanday oshirishi amaliy misollar orqali ko'rsatiladi. Bu yondashuv orqali resurslar o'zaro to'ldiruvchi, qo'llab-quvvatlovchi va kuchaytiruvchi tizim sifatida ko'riladi. Sinergik yondashuv, shubhasiz, barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish yo'lida eng muhim tamoyillardan biridir. Bu yondashuv orqali tabiiy

resurslar bilan bog'liq har bir qaror, har bir harakat kengroq kontekstda ko'riladi. Bu esa, o'z navbatida, hozirgi va kelajak avlodlarning manfaatlariga xizmat qiluvchi, uzoq muddatli strategik qarorlarning asosini belgilaydi. Shu sababli ushbu maqola sinergik yondashuvning nazariy va amaliy mohiyatini chuqur tahlil qilish, uni O'zbekiston sharoitida tatbiq etish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

Yer resurslaridan foydalanish masalasi ko'p yillardan beri agrar sohaning muhim ilmiy yo'nalishlaridan biri bo'lib kelmoqda. Ilmiy adabiyotlarda bu mavzu ekologik, iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jihatlardan turli yondashuvlar asosida tahlil etilgan. So'nggi yillarda esa mazkur masalaga nisbatan sinergik yondashuvni qo'llash zarurati tobora kuchayib bormoqda. Buning sababi shundaki, mavjud sektoral va fragmentar qarashlar murakkab tizim bo'lgan yer resurslarini barqaror boshqarishga imkon bermayotgani ilmiy doiralarda tobora ko'proq tan olinmoqda. O'zbekistonda chop etilgan ilmiy ishlarda yer resurslarining iqtisodiy baholanishi, ulardan samarali foydalanish yo'llari, dehqon xo'jaliklari va fermerlik subyektlarining faoliyatida yuzaga kelayotgan muammolar, shuningdek, yer degradatsiyasi va ekologik tahdidlar keng tahlil qilingan. Biroq bu ishlarda aksariyat hollarda sektorlararo aloqalar, ko'p tomonlama manfaatlar yoki integratsion yondashuvlar yetarlicha yoritilmagan. Shu boisdan, so'nggi davrda sinergik yondashuv konsepsiyasi ustuvor mavzuga aylanmoqda. Avvalo, sinergiya tushunchasining o'zi ilmiy adabiyotlarda turli yo'nalishlarda qo'llaniladi. Iqtisodiyotda bu atama ikki yoki undan ortiq faoliyat turi, resurs yoki sektorning birgalikdagi harakati natijasida hosil bo'ladigan umumiy, qo'shilgan ijobiy ta'sirni anglatadi. Tabiiy resurslar bilan bog'liq tadqiqotlarda esa sinergiya resurslardan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlovchi integratsion mexanizm sifatida talqin etiladi. Ayniqsa, yer va suv resurslari, ekin va o'rmon resurslari, agroekologik tizimlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar ana shu yondashuv doirasida chuqur o'rganilgan. Xalqaro miqyosdagi manbalarda sinergik yondashuv barqaror rivojlanish strategiyalarining asosiy tamoyillaridan biri sifatida qayd etiladi. Xususan, FAO va BMT Taraqqiyot Dasturi tomonidan tayyorlangan hisobotlarda yer degradatsiyasi, resurs tanqisligi va qishloq xo'jaligining barqarorligini ta'minlashda sinergik hamkorlik muhim omil sifatida ko'rsatib o'tilgan. Bu yerda nafaqat davlat tashkilotlari, balki nodavlat sektor, ilmiy-tadqiqot muassasalari va jamiyat vakillarining o'zaro hamkorligi orqali resurslar ustidan samarali boshqaruv o'rnatish zaruriyati ta'kidlangan. O'zbekistonlik mualliflar asarlarida sinergiya masalasi bevosita nomlanmagan bo'lsa-da, bir nechta yo'nalishlarda sinergik yondashuvga yaqin fikrlar ilgari surilgan. Masalan, dehqon xo'jaliklarida yer va suv resurslarining uyg'unlashgan boshqaruvi, yerning meliorativ holatini saqlash va agrotexnik choralarni yagona tizimda qo'llash, yerga egalik va foydalanish huquqlarini aniq belgilash orqali maqsadli yondashuvlarni kuchaytirish kabi fikrlar ilgari surilgan. Ammo bu yondashuvlar odatda amaliy ko'rsatma darajasida qolgan, keng ilmiy nazariyaga asoslanmagan. Sinergik yondashuv nazariyasi yanada chuqurroq tahlil qilingan xorijiy adabiyotlarda esa integratsiyalashgan boshqaruv konsepsiyasi, tizimli fikrlash, ko'p sektorli qarorlar qabul qilish va manfaatdor tomonlarning faolligi asosiy elementlar sifatida belgilanadi. Masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlarida qabul qilingan "Land Use Synergy Framework" modeli orqali qishloq xo'jaligi, ekologiya, infratuzilma va mahalliy boshqaruv sohalari o'rtasida resurslar ustidan koordinatsiyalashgan boshqaruv shakllantirilgan. Bu model barqarorlikni ta'minlashda an'anaviy yondashuvlarga nisbatan yuqori natijalar berayotgani isbotlangan. Shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan "Integrated Landscape Management" konsepsiyasi ham sinergik yondashuvning amaliy ifodalaridan biridir. Bu konsepsiyada tabiat resurslaridan foydalanishda sektorlararo siyosat, davlat va jamiyat o'rtasidagi hamkorlik, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish, zamonaviy monitoring tizimlari va ma'lumotlar almashinuvining bir butun tizimda uyg'unlashuvi tavsiya etiladi. Milliy ilmiy maqolalar va dissertatsiyalarda yer resurslarining holati, ulardan foydalanish uslublari, tuproq unumdorligining pasayishi, sho'rlanish va eroziya holatlari keng yoritilgan. Biroq muammolarga yondashuv ko'proq agronomik yoki iqtisodiy nuqtai nazardan bo'lib, ular tizimiy

yoki sektorlararo bog'liqlikda emas, alohida hodisalar sifatida baholangan. Bu esa kompleks yechimlarning shakllanishiga to'sqinlik qilgan. Ayni shu holatda sinergik yondashuvni ilmiy konsepsiya sifatida kiritish zamonaviy ilm-fan va amaliyot uchun dolzarb sanaladi. Ilmiy adabiyotlarda yer resurslaridan sinergik foydalanishda uch asosiy yo'nalish bo'yicha izlanishlar yuritilmoqda: ekologik boshqaruv, iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy ishtirok. Ekologik boshqaruvda resurslarning tabiiy holatini saqlash, tabiiy tiklanish jarayonlarini qo'llab-quvvatlash va biologik xilma-xillikni muhofaza qilish asosiy maqsad sifatida belgilanadi. Iqtisodiy samaradorlikda resurslar ustidan raqobatbardosh, innovatsion va daromadli yondashuvlar taklif etiladi. Ijtimoiy ishtirok esa manfaatdor tomonlarning qarorlar qabul qilishdagi ishtiroki, mahalliy aholi roziligi va mas'uliyat hissi bilan bog'liq. Shu bilan birga, sinergik yondashuvda zamonaviy texnologiyalarning o'rni alohida ta'kidlanadi. Ilmiy adabiyotlarda GIS, GPS, raqamli xaritalash, agrotexnologiyalar va masofaviy zondlash tizimlarining integratsiyasi orqali resurslar monitoringini kuchaytirish, ularni maqsadli ishlatish, rejalarni aniqlashtirish, vaqti-vaqti bilan tahlil qilish imkoniyatlari yoritilgan. Bu yondashuvlar amalda yer resurslarining isrofgarchiligini kamaytirish, degradatsiyani nazorat qilish va agroekologik barqarorlikni oshirishga xizmat qilishi ta'kidlangan. Boshqa tomondan, ayrim tanqidiy adabiyotlar sinergik yondashuvni amalga oshirishda mavjud to'siqlarga ham e'tibor qaratadi. Ularda manfaatdor tomonlar o'rtasidagi koordinatsiyaning sustligi, qarorlar qabul qilishda sektorlararo raqobat, resurslar ustidan ma'lumotlar yetishmovchiligi, normativ-huquqiy hujjatlarning eskirganligi kabi muammolar ko'rsatib o'tilgan. Bunday holatlar, albatta, sinergik tizimlarni to'liq joriy etishda sezilarli qiyinchiliklar tug'diradi. Shu boisdan, adabiyotlarda ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun davlat siyosatining islohotchi xususiyatga ega bo'lishi, fuqarolik jamiyatining faolligini oshirish va ilmiy izlanishlarga ko'proq investitsiya jalb etish zaruriyati e'tirof etilgan. Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yer resurslaridan foydalanishda sinergik yondashuv borasidagi ilmiy qarashlar hozirgi davrda keng rivojlanib bormoqda. Biroq bu yondashuvni to'laqonli nazariy konsepsiya sifatida shakllantirish, uning amaliy tatbiq shakllarini ishlab chiqish va milliy sharoitga moslashtirish hali to'liq yakuniga yetmagan. Shu boisdan ushbu tadqiqot sinergik yondashuvning nazariy asoslarini chuqurlashtirish, O'zbekiston sharoitidagi resurslar bilan ishlash tajribalarini umumlashtirish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish orqali mavjud ilmiy bo'shliqlarni to'ldirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar.

Yakuniy xulosamiz shuki, yer resurslaridan foydalanish masalasi zamonaviy dunyoda ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy yo'nalishlardan biri sifatida shakllanmoqda. Sinergik yondashuv esa ushbu yo'nalishda mukammal va strategik qarashlarni ilgari suruvchi konsepsiya bo'lib, turli tizim va subyektlarning o'zaro hamkorligi asosida yuqori samaradorlikka erishish imkonini beradi. Mazkur yondashuv orqali yer resurslari nafaqat saqlab qolish, balki ularning tabiiy salohiyatini kuchaytirish, ularni kelgusi avlodlar uchun barqaror holda yetkazish imkoniyatlarini ham beradi. Tadqiqot davomida sinergik yondashuvning nazariy asoslari, amaliy ko'rinishlari, xorijiy va mahalliy tajribalari tahlil qilinarkan, yer resurslarini faqat iqtisodiy manba sifatida emas, balki ekologik muvozanat va ijtimoiy manfaatlar bilan bevosita bog'langan strategik omil sifatida baholash zaruriyati aniqlangan. Yer resurslarining degradatsiyasi, unumdorligining kamayishi, meliorativ holatining yomonlashuvi kabi muammolarni faqat tor doiradagi agrar yondashuvlar orqali hal qilib bo'lmasligi aniqlandi. Sinergik yondashuv asosida yer resurslarini boshqarish tizimi nafaqat tarmoqlararo, balki darajalararo hamkorlikni ham talab qiladi. Ya'ni mahalliy hokimiyat, ilmiy muassasalar, ishlab chiqaruvchilar, ekologlar va boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasida hamkorlikka asoslangan boshqaruv modeli shakllanishi kerak. Bu model asosida barcha qarorlar tizimli, ilmiy asoslangan va shaffof bo'lishi, resurslar esa uzviy bog'langan holda boshqarilishi lozim. Ilmiy adabiyotlar, xalqaro tajriba va mahalliy shart-sharoitlar asosida quyidagi takliflarni ilgari

surish mumkin: Yer resurslaridan foydalanishda sektoral yondashuv o'rniga tizimli, integratsiyalashgan va ko'p tomonlama qarorlar asosida yuritiladigan boshqaruv tizimi shakllantirilishi zarur. Bu orqali alohida sektorlar emas, balki umumiy resurs muvozanatini saqlashga qaratilgan mexanizmlar yaratiladi. Yer resurslari bilan bog'liq har qanday faoliyatni rejalashtirishda manfaatdor tomonlarning ishtirokini ta'minlovchi platformalar joriy etilishi kerak. Jumladan, fermerlar, dehqon xo'jaliklari, suv foydalanuvchilari, ekologlar va ijtimoiy tashkilotlar o'rtasida ochiq axborot almashinuvi tizimi yaratilishi foydalidir. Zamonaviy texnologiyalar, xususan, raqamli xaritalash, geoinformatsion tizimlar, masofaviy monitoring va aqlli dehqonchilik vositalari sinergik boshqaruvning ajralmas qismi sifatida joriy etilishi lozim. Bu texnologiyalar qarorlar qabul qilishda aniqlik, tezkorlik va ochiqlikni ta'minlaydi. Qishloq xo'jaligida yer, suv, o'rmon, yaylov va boshqa tabiiy resurslar o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qilgan holda ulardan kompleks foydalanish strategiyalari ishlab chiqilishi kerak. Bu orqali resurslar o'zaro to'ldiruvchi, bir-birini qo'llab-quvvatlovchi holatga keltiriladi. Resurslar ustidan boshqaruv siyosatida ilmiy tadqiqotlarga tayangan holda milliy strategiyalar ishlab chiqilishi, bu strategiyalar bevosita mahalliy sharoitlarga moslashtirilgan bo'lishi zarur. Tadqiqotlar resurslarning real holati, xavf omillari va potensial imkoniyatlarini aniqlashga qaratilishi kerak. Ekologik barqarorlikni ta'minlash maqsadida yer resurslaridan foydalanishda ekologik baholash, ekologik monitoring, melioratsiya dasturlari va biologik himoya choralari uyg'un holda tatbiq etish muhimdir. Sinergik yondashuv bu choralarni alohida bo'laklar emas, balki yagona tizimda ko'rib chiqadi. Yer resurslarini saqlash, tiklash va samarali boshqarish bo'yicha aholining ekologik ongini oshirish, maxsus o'quv dasturlari, malaka oshirish kurslari va axborot vositalari orqali tushuntirish ishlari olib borilishi lozim. Bu orqali jamiyat resurslarga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantiradi. Fermerlar va dehqon xo'jaliklariga yer resurslarini sinergik boshqarish bo'yicha metodik qo'llanmalar, amaliy tavsiyalar va ilmiy asoslangan tajriba almashinuvi tizimi yaratilishi kerak. Bu ular faoliyatining barqarorligini ta'minlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Sinergik boshqaruvga doir normativ-huquqiy hujjatlar bazasini takomillashtirish, mavjud qonunchilikni zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirish hamda sektorlararo huquqiy koordinatsiyani mustahkamlash dolzarb hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida sinergik yondashuvni tatbiq etish orqali yer resurslari ustidan boshqaruv sifatini oshirish, barqaror qishloq xo'jaligi tizimlarini yaratish, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, tabiiy boyliklarni asrab-avaylash va ekologik xavfsizlikni ta'minlashga erishish mumkin.

Adabiyotlar/Jumepamypa/References:

- Alimov, A. (2019). *Yer resurslaridan foydalanish va iqtisodiy samaradorlik*. Toshkent: Fan.
- Costanza, R. (2014). *Ecological Economics: Principles and Applications*. CRC Press.
- FAO – Food and Agriculture Organization (2019). *World Agriculture and Land Use Systems*. United Nations.
- Odum, H. (1983). *Ecological and General Systems: An Introduction to Systems Ecology*. Wiley.
- Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
- Xolmatov, B. (2018). *Yer munosabatlari va hududiy iqtisodiyot*. Qarshi: Nasr.
- Yo'ldoshev, N. (2021). *Yer kadastr va yer monitoringi asoslari*. Toshkent: TATU nashriyoti.
- Yusupov, Sh. (2020). *Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanishning innovatsion asoslari*. Toshkent: O'qituvchi.